

Леся КРАВЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-3148-2474

доктор філологічних наук,

професор кафедри зарубіжної літератури та полоністики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *lesya_kravchenko58@ukr.net*

Марина ШУТІЙ,

orcid.org/0009-0002-7851-8419

студентка I курсу магістратури гуманітарного факультету

Мукачівського державного університету

(Мукачево, Закарпатська область, Україна) *Shutii.M@mail.msu.edu.ua*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ-ДИСПУТІВ ТА УРОКІВ-СЕМІНАРІВ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано аспекти проведення інноваційних видів занять: уроків-диспутів та уроків-семінарів із зарубіжної літератури у старших класах. Ми у виразили, що такі заняття корелюють із віковими, психологічними особливостями старшокласників: розвитком критичного, творчого мислення з попереднім аналізом, синтезом, узагальненням інформації. Диспути та семінари готують старшокласників до самостійної аналітичної роботи, реалізації ідей та пошуково-дослідної діяльності у творчому форматі, що потрібно для власної реалізації у подальшому житті випускників ліцею/гімназії, а також це є підготовка до таких же видів роботи у вищих навчальних закладах.

Також нами у виразнено роль таких занять із зарубіжної літератури саме в парадигмі старшої школи: це можливість поєднати культурологічний, біографічний, мовно-стилістичний підходи в інтерпретації твору з окресленням цілісної картини світу того часу та показом актуальності доробку автора сьогодні. У статті надані й практичні приклади проблемних тематик для організації диспутів та семінарів в 10–11 класах відповідно до навчальної програми із зарубіжної літератури для закладів середньої освіти (2022 року). Варіанти тем уроків-диспутів скеровані у вигляді запитань з можливістю зайняти учнями одну з позицій, а для уроків-семінарів сформовані проблемні запитання, які потребують різновекторного дослідження домінант. Зазначено, що проведення диспутів доцільне більше під час вивчення епічних, драматичних творів, а ліричні – ефективніше практично опрацьовувати на семінарах (хоча і під час таких занять можна детальніше з'ясувати глибини творів всіх інших родів, жанрів літератури). Надано у статті також варіації проведення семінарів з культурологічними складниками, що розширюють світогляд старшокласників у напрямку мистецтвознавства різних епох, стилів з можливістю здійснення подальшої самостійної якісної інтерпретації не лише літературних доробків, але й шедеврів кінстетичного, аудіального, візуального мистецтва.

Ключові слова: урок-диспут, урок-семінар, методика викладання зарубіжної літератури, старша школа, нетрадиційні уроки.

Lesia KRAVCHENKO,

orcid.org/0000-0002-3148-2474

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the Department of Foreign Literature and Polonistics

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *lesya_kravchenko58@ukr.net*

Maryna SHUTII,

orcid.org/0009-0002-7851-8419

student of the 1st year of the master's degree of the Faculty of Humanities

Mukachevo State University

(Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine) *Shutii.M@mail.msu.edu.ua*

FEATURES OF LESSONS-DISPUTES AND LESSONS-SEMINARS ON FOREIGN LITERATURE IN UNIVERSITIES

In the article, we analyzed the aspects of conducting innovative types of classes: lessons-disputes and lessons-seminars on foreign literature in senior classes. We noted that such classes are correlated with the age and psychological characteristics of high school students: the development of critical, creative thinking with preliminary analysis, synthesis, and generalization

of information. Debates and seminars prepare high school students for independent analytical work, implementation of ideas and search and research activities in a creative format, which is necessary for their own realization in the future life of lyceum/gymnasium graduates, but also is preparation for such types of work in higher educational institutions.

We also outlined the role of such classes in foreign literature specifically in the high school paradigm. It is important to combine cultural, biographical, linguistic and stylistic approaches in the interpretation of the work with the reproduction of a complete picture of the world of that time and showing the relevance of the author's work to this day. In the article, we also provided practical examples of problematic topics for organizing debates and seminars in grades 10–11 in accordance with the curriculum on foreign literature for secondary education institutions (2022). We gave options for the topics of the debate lessons in the form of questions with the opportunity for students to take one of the positions, and for the seminar lessons we formulated problematic questions that require a multi-vector study of dominants. We also outlined that it is more appropriate to conduct debates during the study of epic, dramatic works, and to work on lyrical works more effectively in seminars (although during such classes it is possible to find out in more detail the depths of works of all other kinds and genres of literature). The article also provides variations of conducting seminars with cultural components that expand the worldview of high school students in the direction of art studies of different eras and styles with the possibility of further independent qualitative interpretation of not only literary works, but also masterpieces of kinesthetic, auditory, and visual arts.

Key words: a lesson-dispute, a lesson-seminar, the method of teaching foreign literature, high school, non-traditional lessons.

Постановка проблеми. Сучасна освітня система передбачає у старших класах (поки в 10–11 класах, пізніше – 10–12) профілізацію, що наближає учнів до майбутньої вибраної професії та готує їх до навчання в університеті. Також в парадигмі цієї освітньої структури передбачається застосування інноваційних технологій. Домінують форми інтерактивного навчання з вкрапленням пошуково-дослідної діяльності, що скеровують старшокласників до навчання в університеті. Зокрема, такими видами роботи є дискусія та семінари, які розвивають аналітичне мислення, урізноманітнюють процес активною діяльністю учнів з розвитком комунікативних навичок. Під час навчання дисципліни «Зарубіжна література» важливим є ефективне застосування таких методів на уроках із залученням культурологічного, компаративного складників наповнення матеріалу та міждисциплінарного підходу. Тож важливим є увиразнення особливостей застосування таких видів роботи на заняттях з літератури з точки зору методики.

Аналіз досліджень. Дослідження уроків-диспутів та уроків-семінарів здійснюється науковцями в парадигмі нетрадиційних занять, зокрема це простежуємо в доробках таких методистів, як О. Савченко, О. Киричук, Г. Костюк, В. Давидов та ін. У загальній методологічній науці розкривається семінар як емоційно-ціннісна складова покращення пізнавальної діяльності учнів, також С. Єфремов (С. Євремов, 2011) локально окреслює організацію семінарів у шкільному навчальному процесі. Щодо окремо уроків-диспутів наукові доробки не простежуються. У методиці викладання зарубіжної літератури семінари та диспути увиразнені також як інноваційні нетрадиційні заняття, що притаманні старшій школі,

адже передбачають достатньо високий рівень критичного мислення, навичок комунікації, терпіння, вмінь опрацьовувати різної складності наукові джерела тощо, та простежуються у загальнометодичних працях О. Орлової (О. Орлова, 2021), Л. Удовиченка (Л. Удовиченко, 2022), Ф. Штенбука (Ф. Штенбук, 2007). У парадигмі діалогової структури такі заняття номінує А. Богосвятська (А. Богосвятська, 2013). Однак окремих скерувань щодо проведення уроків-семінарів та уроків-диспутів із зарубіжної літератури в 10–11 класах не простежується, тому цей аспект потребує детальніших опрацювань.

Мета нашої статті полягає в окресленні особливостей організації диспутів та семінарів на уроках зарубіжної літератури в парадигмі структури старшої школи.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивна діяльність на уроках зарубіжної літератури зараз є основною формою організації занять, що перейшла зі статусу «нетрадиційної» у «традиційну». Важливим є паралельне скерування в груповій роботі проблемності й самостійної науково-дослідної діяльності. Форма уроків-диспутів та семінарів є одними з найпродуктивніших таких видів уроків у старшій школі, адже вони дозволяють підвищити активність, мотивацію учнів, а також максимально долучають здобувачів освіти до діяльності на заняттях в університеті.

Диспут та семінар націлені на практичну роботу школярів та розвиток вмінь аналізу, синтезу, узагальнення, диференціації інформації з перетворенням її на власні інтерпретовані переконання.

Урок-диспут (з лат. – «переконання») – це суперечка, яка передбачає зіткнення відмінних думок з метою розв'язання певної проблеми (Ф. Штенбук, 2007).

Використання диспутів в освіті сягає ще часів Давньої Греції, де пізніше ця практика перейшла до організації судових процесів, однак сьогодні знайшла нове життя в навчальній парадигмі. На відміну від дискусії, що передбачає вибір лише однієї позиції як такої, що перемогла за аргументацією з певного спірного питання, під час диспуту учасники навчального процесу обговорюють різні грані поставленої ситуації та знаходять зв'язки з минулими знаннями, увиразнюють можливі шляхи обернення проблеми в певне дослідження: лінгвістичного, культурологічного, соціокультурного начала та можуть об'єднувати дихотомічні сторони питання. На таких заняттях кожен учень висловлюється та водночас деякі інші учасники займають позиції опонентів, рецензентів. Під час рефлексії домінують узагальнюють основні пункти підсумку рецензенти, але у цьому процесі беруть участь межево й усі інші старшокласники.

Під час проведення диспуту на уроках зарубіжної літератури текстуальний аналіз, порівняно з такою, наприклад, формою, як бесіда, є, безумовно, більш ефективним, тому що вимагає від учнів досконалого знання тексту і, щонайголовніше, навичок самостійного обґрунтування власних думок з приводу аналізованого твору (Ф. Штенбук, 2007).

Діяльність на такому уроці скерована щодо одного проблемного питання, відповідь на яке може бути різною та дозволить учням зайняти певну позицію, її змінити, якщо аргументовано буде надана причина видозміни у своїх переконаннях, об'єднати позиції в одну синтезовану відповідь.

Ефективніше проводити уроки-диспути при вивченні епічних, драматичних творів. Так, наприклад, в 10-му класі можна організувати цей вид заняття з наданням таких тематик, як «“Божественна комедія” Данте Аліг'єрі – це філософсько-алегоричний твір чи лише політично-культурний маніфест часів Данте?», «Мистецтво і життя: чи може мистецтво змінити світ?» з опрацюванням твору «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда, щодо твору Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес» можна надати тематики «Влада і краса: чи дійсно краса веде до щастя і влади?», «Зовнішність і сутність: чи можна судити про людину за її зовнішністю?», а під час глибокого осягнення однойменного твору Н.Р.М. Геймана можна надати питання «Чи зробила Кораліна правильний вибір, повернувшись у свій світ, чи їй краще було б залишитися в Іншому світі?».

Щодо 11-ого класу, то можна скерувати такі теми для диспуту, як «Людина і сенс життя: чи можливо знайти щастя?» на основі «Фауста» Й.В. Гьоте, «Влада і людина: чи можливо збе-

регти себе в жорстокому світі?» на прикладі твору «1984» Дж. Орвелла, «Чума – це хвороба тіла чи духу?» за однойменним романом А. Камю, «Модель однієї країни чи світу розкривається у творі «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» Г. Бюлля».

Питання не передбачають під час диспуту обрання в кінці лише однієї правильної сторони медалі, а дозволяють всесторонньо проінтерпретувати образне, символічне, психологічне, метафоричне наповнення твору та дійти до багатозначного висновку (з опонуванням).

Щодо уроку-семінару, то його методисти виокремлюють, як такий, що «складає самостійне, переважно у позаурочний час, здобування учнями знань з використанням різноманітних джерел і наступним колективним обговоренням у класі наслідків цієї роботи» (Ф. Штенбук, 2007). Можливий на такому занятті поділ на групи старшокласників, що вивчають локально один з аспектів питання: історичного (історики/хроністи), культурологічного (культурологи), соціального (соціологи), філософського (філософи) та ін. Застосовувати такий вид заняття доцільно при вивченні усіх епічних, ліричних та драматичних творів, на відміну від диспуту.

У 10-му класі можна організувати семінари на такі теми, як «Мо Янь «Геній»: відображення внутрішнього світу протагоніста як віддзеркалення сучасних соціокультурних викликів», «“Кава з кардамоном”: Відтворення та розгортання теми особистої трансформації через культурні пристрасті та кулінарні ноти», «Що символізує блакитний птах в однойменній п'єсі-феєрії М. Метерлінка?», «Гротеск та сатира – ключі до розкриття сенсу твору «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер» Е. Т. А. Гофмана», «Прояви об'єктивізму в романі «Пані Боварі» Г. Флобера».

В 11-му класі надамо приклади таких можливих семінарів, як «Чому Ф. Кафка перетворив Грегора Замзу саме на жука?», «Чи живе Всесвітнє зло в кожному з нас?» в аспекті розгляду роману А. Камю «Чума», «Голуб та червоний хрест – різні грані одного начала?» (на основі поезії «Міст Мірабо» І. Апполінера), «Трансцендентність в «Сонетах до Орфея» Р. Рільке», «Роль чайної церемонії у творі «Тисячі журавлів» Я. Кавабати», «Феномен істини в оповіданні «Скляний равлик» М. Павича».

Також семінари на уроках зарубіжної літератури можуть бути, окрім прямого діалогу з твором, локально біографічного характеру щодо певних письменників або ширшого – культурологічного. Наприклад, це може бути перегляд та обговорення

фільмів, вистав, що були поставлені за мотивами художніх творів («Матінка Кураж і її діти», 1955, «Чума», 2014, «Портрет Доріана Грея», 2009 та ін.); документальних фільмів про життя та творчість письменника; картин та скульптур для розкриття сенсорного наповнення творів через образні асоціації (наприклад, при вивченні повісті-притчі «Старий і море» Е. Гемінгвея – однойменні картини В. Сімакова, «Рибалки на морі» В. Тернера, зображень до тексту різних художників), портретів письменників; прослуховування музики, яка дотична до життя самого письменника (спів гімну Оксанії Дж. Орвеллом), наповнення художніх творів (наприклад, при вивченні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» Г. Бьоля, «Фути смерті» П. Целана – «Вогняний замок» Д. Мійо, «Мелодія» М. Скорика). Ця діяльність передбачає також інтерпретацію інших видів мистецтва синтезовано із художнім твором, життям письменника, духом епохи. Так розширюється світогляд старшокласників та розвивається вміння самостійно диференціювати доробки різних епох, авторів, інтерпретувати складні символічні структури у всіх видах мистецтва.

По суті, семінари є художніми майстернями, адже пріоритетно практична робота з нанизуванням теорії індуктивним характером фокусує увагу учнів на проведенні самостійної аналітичної, інтерпретаційної, творчої роботи під скеруванням вчителя. Важливою є групова та індивідуальна з наступним обговоренням робота над перекладами, особливо лірики, що розвиває в старшокласників асоціативне, образне мислення, дозволяє їм краще усвідомити версифікаційну складову поезій та попрактикуватись у їхній самостійній креації.

Ефективними методами на уроках-диспутах та семінарах будуть евристична бесіда з наданням вчителем правил толерантної комунікації на таких заняттях; творче читання, стилістичний експеримент під час роботи з текстом; режисерське, творче коментування під час перегляду інших видів мистецтва, що дотичні до вивченого твору; частково-пошуковий (під час пошуку, опрацювання науково-критичних джерел) та дослідницький методи (в підсумковому проєкті наукового характеру з власними інтерпретаційними заувагами).

Важливим є також етап підсумків, на яких визначаються найпереконливіші аргументи, формується основний висновок з усіх виступів учнів, надаються напрямки наступних мікродосліджень та порад щодо креації творчого доробку як наслідку увиразнення своєї інтерпретації. Наслідком проведених диспутів чи семінарів власне на уроці може бути створення кроссенсів, каліграм, інтелектуальних карт, сенканів та схем. А далі учні можуть

створити мультимедійні презентації, сформувати відеоматеріал або будь-який інший творчий проєкт в аспекті популяризації певних культурологічних засад із літературними номінативами.

Робота старшокласників на таких заняттях передбачає вміння комунікувати, висловлювати власні думки, ідеї, залишатись на своїх позиціях, аргументувати їх та толерантно дискутувати.

Дещо схожою до попередніх видів діяльності є конференція, однак вона передбачає повністю запланований хід проведення, а диспути та семінари мають лише гнучкий план занять з можливістю відхилень із з'ясуванням питань, які виникли безпосередньо під час обговорення, або надання дотичних інтерпретаційних зауваг до твору. Водночас диспути та семінари не мають бути затягнені у часі, а чітко організованими та динамічними.

Особливо важливими є такі види діяльності на заняттях із зарубіжної літератури, адже вони стимулюють творчий потенціал: диспут та семінар дозволяють на практиці детальніше розглянути авторську інтенцію, мотиви протагоністів, образосимволічну канву твору, опрацювати переклади, їх проаналізувати та в кінцевому результаті – перетворити власну інтерпретацію певного моменту твору у будь-якому творчому вияві: мультимедіа, аудіо, відеоформаті.

Висновки. Узагальнимо, що уроки-диспути та уроки-семінари націлені на детальніший текстовий аналіз творів, поєднання біографічного, культурологічного підходів при інтерпретації доробку письменника як складника певної епохи та актуальних досі номінативів твору.

Уроки-диспути більше скеровані на аналітичний розв'язок проблемного запитання (з основними двома протилежними напрямками та можливим нейтралітетом), а уроки-семінари відображаються пріоритетно практичною, творчою діяльністю в аспектах роботи зі стилістикою, версифікацією, образним наповненням творів та обговорення проблемного питання з різних сторін, без поділу учнів на опонентів, рецензентів, однак з можливістю надання групам локального завдання історичного, літературознавчого, мистецького, культурологічного характерів з пізнішим синтезуванням знань.

Такі види занять покращують комунікативну, інформаційно-цифрову компетентності, розвивають естетичний смак, вміння інтерпретувати твори різних епох та простежувати їхню символічну канву. Також така діяльність є близькою до університетської та вчить учнів самостійності у пошуково-дослідницькій роботі, покращує критичне, асоціативне, творче мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богосвятська А. Урок світової літератури як діалог. *Зарубіжна література*, 2013. № 7-8. С. 77-83.
2. Єфремов С. Роль семінарського заняття у навчальному процесі середньої та вищої шкіл. *Проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 3. С. 49-51.
3. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури: навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава: ПНПУ, 2021. 109 с.
4. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Навчальний посібник для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ, 2022. 121 с.
5. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2007. 316 с.

REFERENCES

1. Bohosviatska A. (2013) Urok svitovoi literatury yak dialoh. [A lesson in world literature as a dialogue] *Zarubizhna literatura*. № 7-8. pp. 77-83. [in Ukrainian].
2. Iefremov S. (2011) Rol seminarshkoho zaniattia u navchalnomu protsesi serednoi ta vyshchoi shkil. *Problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. [The role of seminar classes in the educational process of secondary and higher schools] № 3. pp. 49-51. [in Ukrainian].
3. Orlova O. (2022) Metodyka navchannia zarubizhnoi literatury: navch.-metod. posib. dlia pidhotovky zdobuvachiv osvithnoho stupenia «bakalavr» filolohichnykh spetsialnostei pedahohichnykh zakladiv osvity. [Methods of teaching foreign literature: a teaching and methodical manual for the preparation of «bachelor» degree holders in philological specialties of pedagogical educational institutions] Poltava: PNP. 109 p. [in Ukrainian].
4. Udovychenko L. (2022) Metodyka navchannia zarubizhnoi literatury v zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Methods of teaching foreign literature in institutions of general secondary education] Navchalnyi posibnyk dlia pidhotovky do atestatsii studentiv-filolohiv. Kyiv. 121 p. [in Ukrainian].
5. Shteinbuk F.M. (2007) Metodyka vykladannia zarubizhnoi literatury v shkoli: navchalnyi posibnyk. [Methodology of teaching foreign literature at school: study guide] Kyiv : Kondor. 316 p. [in Ukrainian].